

ПОЛІТЕХНІЗМ ЯК ОСВІТНЯ ТЕНДЕНЦІЯ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Сьогодні в системі загальної середньої освіти України відбувається процес переосмислення пройденого шляху, пошуку нових перспективних напрямів розвитку. Дорічна зміна у суспільно-політичних та соціально-економічних сферах українського суспільства поряд із позитивними процесами демократизації та гуманізації виявила й суперечливі аспекти. Це, по-перше, недооцінка ролі й місця політехнічної освіти в підготовці до самостійного життя молоді; по-друге, відчуження школи від економіки та виробництва. Такі тенденції стали основою для пошуків виходу із кризової ситуації і поставили питання про вирішення проблеми підготовки школярів до праці. Тому на сьогодні необхідно з особистісно орієнтованих і гуманістичних позицій розглядати роль трудової діяльності в процесі розвитку суспільства і окремої людини, а також переосмислити значення й місце політехнізму в системі шкільної освіти.

Важливість технічної освіти у підготовці особистості до майбутньої життєдіяльності в умовах розвитку промисловості відзначалося ще у ХІХ столітті – Є. Андреев, І. Вишеградський, О. Неболсін, М. Остроградський. Дана проблема ґрунтовно висвітлена і у вітчизняній історіографії радянського періоду – С. Батишев, В. Брагинський, В. Коротов, В. Ледньов, Є. Пустовий, М. Скаткін, Д. Тхоржевський. Сучасний історико-педагогічний погляд на проблему політехнічної освіти школярів здійснений у наукових розвідках таких учених, як Ю. Аверичев, А. Вихрущ, О. Кітова, В. Мадзігон, Л. Семеновська, В. Сидоренко та інші.

У сучасних умовах для ефективного реалізації ідеї політехнізму необхідним є з'ясування еволюції цього феномену. Тому метою нашого дослідження є виявлення реалізації ідеї політехнізму кін. ХХ – на поч. ХХІ століття у сфері шкільної освіти.

Починаючи з 1985 р., в Україні відбуваються кардинальні зміни у політичній, економічній, соціальній та освітянській галузях, зокрема відбувається переосмислення педагогічної думки Радянського Союзу. Наприкінці 80-х років ХХ століття були розпочаті активні процеси реформування у системі освіти у цілому. Провідними тенденціями у реформування освітньої галузі 80-х років було проголошено забезпечення високого наукового рівня викладання кожного предмета, міцне оволодіння основами наук, посилення політехнічної, практичної спрямованості викладання. Серед основних напрямів економічного та соціального розвитку СРСР на 1986-1990 рр. визначено, зокрема, підвищення якості навчання та підготовка молоді до суспільно корисної праці, поліпшення підготовки та перепідготовки фахівців, створення необхідних умов для трудового навчання, вдосконалення профорієнтаційної роботи.

В останній чверті ХХ століття головним завданням реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті стала підготовка молодого покоління до нової системи суспільно-трудова відносин. Із цією метою за середніми, дев'ятирічними, а також спеціальними загальноосвітніми закладами закріплювалися як базові підприємства промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку, сфери обслуговування та інші підприємства, на які поряд із загальноосвітніми школами покладалася відповідальність за організацію трудової політехнічної підготовки учнів.

В окремих випадках за школою могло бути закріплено декілька базових підприємств. Допускалося також закріплення одного підприємства за кількома школами. Виходячи із затвердженого переліку професій, визначалися профілі професійної підготовки, зміст суспільно корисної, продуктивної праці з урахуванням потреб народного господарства в кадрах, наявності можливостей розвитку виробничої і навчально-методичної основи, особливостей міських і сільських шкіл, праці дівчат та юнаків, а також особливостей базових підприємств.

Завданням спільної роботи базового підприємства й школи виступало забезпечення загальнотрудової підготовки політехнічного характеру учнів 1-7 класів, а починаючи з 8 класу – підготовка до масових професій. Відповідно до стратегічних

орієнтирів державної освітньої політики реалізація ідеї політехнізму як органічного поєднання трудового виховання, навчання та професійної орієнтації повинна була забезпечувати підготовку учнів неповної середньої школи до свідомого вибору професії, а випускників середніх навчальних закладів до продовження освіти. До моменту закінчення середньої школи учні повинні були оволодіти певною професією.

Безперечно, що у виробничому середовищі в учнів виховувалися колективізм, організованість, дисциплінованість, формувалося свідоме й добросовісне ставлення до праці. Конкретна відповідальність за організацію трудового виховання й навчання учнів, їх суспільно корисну, продуктивну працю покладалася на одного з працівників підприємства. Тож базове підприємство й школа заключали договір про спільну діяльність, який визначав конкретний зміст і форми, взаємні обов'язки та терміни реалізації. Базове підприємство забезпечувало умови для професійної підготовки учнів за масовими професіями. Починаючи з 8 класу, організовувало суспільно корисну та продуктивну працю школярів [4, с. 4].

Тому провідною тенденцією цього етапу став тісний взаємозв'язок між знаннями і посиленням політехнічної спрямованості викладання навчальних предметів в школах.

Розбудова незалежної української держави на початку 90-х років ХХ століття характеризувалася низкою суперечливих процесів. Це було пов'язано перш за все з тим, що на державному рівні в певний час спостерігалася невизначеність питань підготовки молоді до практичної діяльності у виробничій сфері, почалося масове безробіття, а також спостерігалася зниження авторитету до виробничих професій серед школярів. Усе це сприяло тому, що на рівні держави необхідні були заходи щодо підтримки політехнічної освіти в школі.

Так, у державній національній програмі "Освіта" (Україна. ХХІ ст.) необхідність розбудови національної системи освіти розглядається як основа "відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки, культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні". Відповідно до змісту цього документу в змісті загальноосвітньої підготовки було виділено три основні компоненти: гуманітарна освіта, природничо-математична освіта, трудова підготовка. Третій складник передбачає вироблення "елементарних трудових навичок у період дошкільної освіти і розширення трудового досвіду дітей, формування в них навичок самообслуговування; формування техніко-технологічних та економічних знань, умінь, навичок, необхідних для залучення учнів до трудової праці та оволодіння певною професією; розширення політехнічного світогляду учнів і розвиток їхніх творчих здібностей на основі взаємозв'язку трудового навчання з основами наук" [2, с. 266-267].

У руслі програми наприкінці 90-х років П. Атутов запропонував концепцію політехнічної освіти в сучасних умовах. Наукове забезпечення політехнічної освіти, на думку вченого, повинно мати міжпредметний характер. Вимога сучасного виробництва – забезпечення максимального зростання творчих здібностей людини – передбачає в якості провідної функції політехнічної освіти розвиток здібностей, необхідних молоді для успішної подальшої роботи у різних галузях господарства країни. У свою чергу, це робить обов'язковим впровадження загальнокультурних аспектів змісту навчання, спрямованого на формування широкої трудової культури, а не на адаптацію до існуючих виробничих умов.

У якості провідного психолого-педагогічного принципу освіти має бути прийнятий діяльнісно-особистісний підхід, орієнтований на способи засвоєння знань, способи мислення, діяльності та розвиток творчих здібностей особистості. Необхідними умовами його реалізації є багатоманітність видів діяльності учнів, можливість альтернативних рішень та багатоваріантність способів ліквідації проблем; засвоєння широких теоретичних узагальнень, загальних способів перетворювальної діяльності.

У сучасних умовах технологічне освоєння дійсності реалізується, передусім, у межах системи "наука – виробництво". Практична реалізація цієї концепції вимагає суттєвого посилення трудової та технологічної основи у загальноосвітніх предметах. Необхідно забезпечити активну взаємодію молоді з виробничим та соціальним

середовищем. Реальною формою такої взаємодії є навчально-науково-виробничі об'єднання. Ця концепція була представлена у праці "Педагогіка трудового становлення учня" (2001 р.) [5, с. 57].

За цих обставин варто звернути увагу на розвиток таких тенденцій, що розпочалися з 90-х років ХХ століття і нині не втратили своєї актуальності, як тісна інтеграція науки й виробництва, посилення міжпредметних зв'язків у змісті освіти, а також використання ідеї політехнізму для підготовки молоді до нової системи трудових відносин.

Сучасна педагогічна наука характеризується зміною методологічних підходів до змісту освіти, а це відповідно актуалізує проблему вибору нових стратегічних засад удосконалення національної системи освіти. Науковою подією в розробці досліджуваної проблеми стала монографія В. Мадзігона "Продуктивна педагогіка. Політехнічні основи поєднання навчання з виробничою працею" (2004). Автором проаналізовано вітчизняну та зарубіжну теорію і практику поєднання навчання з виробничою працею учнів. На основі цього вчений прослідкував новітню тенденцію цілісного політехнічного підходу до формування й реалізації змісту загальної середньої освіти, яка спрямована на відображення в ньому наукових основ сучасного виробництва [1, с. 36].

Пріоритетність використання проектної технології у трудовому навчанні ґрунтовно розкрито в посібнику "Методика трудового навчання: проектно-технологічний підхід", підготовленого за редакцією О. Коберника та В. Сидоренка (2008р.). Практико орієнтованим аспектам досліджуваної проблеми присвячено науково-методичний збірник "Наступність у діяльності загальноосвітньої та професійної школи у профільному навчанні" (2009р.). Видання вміщує матеріали, які розкривають практичний досвід реалізації профільного навчання за технологічним напрямом у загальноосвітніх школах України та Росії [2, с. 28].

Актуальність політехнічної підготовки учнів у сучасних умовах зумовлюється не лише тим, що значна частина випускників загальноосвітньої школи починає працювати безпосередньо у різних сферах народного господарства, а й тим, що у суспільному виробництві відбувається перерозподіл функцій між людиною та технікою. В постіндустріальну епоху виробництво перетворюється в об'єкт технологічного застосування науки, а його розвиток значною мірою залежить від загального рівня науки та методів її використання. Швидкий розвиток природничих, математичних і прикладних наук, удосконалення технічних засобів самої науки, а також підвищення рівня техніки створюють нові умови для впровадження науки у виробництво. Крім цього, у наш час наука розвивається не лише з метою узагальнення виробничої практики, а й шляхом вирішення принципово нових проблем, які згодом стають основою різних напрямів сучасної науки [3, с. 12].

Ці процеси зумовлюють появу такої освітньої тенденції, як перетворення праці на предметно-експериментальну творчу діяльність, яка максимально розкриває потенціал кожної молодої людини і дозволяє створити конкурентоспроможного працівника в умовах ринкової економіки, а також забезпечує якісно новий рівень технологічного застосування науки, оскільки це є передумовою ефективності виробництва.

Таким чином, характерними тенденціями постіндустріального суспільства в освітній галузі є: 1) глобальне зближення науки та виробництва; 2) перетворення виробництва в об'єкт технологічного застосування науки; 3) посилення політехнічної спрямованості викладання навчальних предметів; 4) використання на уроках, які мають технологічні складники, творчо-пошукової діяльності учнів; 5) залежність ефективності виробництва від якості технологічного застосування науки і підготовки спеціаліста. Але названі тенденції потребують створення необхідних умов для подальшої їх реалізації.

Список використаної літератури

1. Кітова О. А. Теоретичні основи організації продуктивної праці старшокласників / О. А. Кітова // Гуманізація навчально-виховного процесу Спецвипуск 8. – Ч. II. – Слов'янськ – 2012. – С. 33–40.

2. *Семеновська Л. А.* Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX століття): монографія / Лариса Семеновська. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – С.28; 266–267.
3. *Семеновська Л. А.* Реалізація ідеї політехнізму як стратегічний напрям модернізації національної системи освіти / Л. А. Семеновська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – №3. – С. 6–14.
4. *Сидоренко В.* Політехнічна освіта: сучасне бачення проблеми /В. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – №2. – С. 4–10.
5. *Терентьєва Н. О.* Політехнічна освіта – важливий чинник інтегративних процесів у структурі “наука-освіта-виробництво” / Н. О. Терентьєва // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. Вип. 125. – Черкаси, 2008. – С. 56–59.

Наталія Подопрізгора

ПОЛІТЕХНІЗМ У МИНУЛОМУ ТА СЬОГОДЕННІ

У сучасних умовах розвитку освіти України одним із головних завдань школи є формування творчої, самостійної й активної особистості, яка здатна до повноцінної життєдіяльності в постіндустріальному суспільстві, що характеризується суттєвими соціально-економічними та культурно-технологічними трансформаціями. З огляду на це особливої актуальності набуває визначення нових пріоритетів у підготовці висококваліфікованих професійних кадрів. Її зміст і організація повинні орієнтуватися не лише на адаптацію особистості до виробничих умов, а й на формування в неї широкої трудової культури на ґрунті цілісної системи наукових знань про сучасне виробництво й інноваційні промислові технології. Неоднозначність проблем, що стоять перед сучасною освітою, пошук найефективніших шляхів розвитку педагогічного знання вимагають всеохоплюючого вивчення й активного використання теоретичної і практичної спадщини минулого.

Мета дослідження полягає в необхідності розглянути хронологічно історію розвитку ідеї політехнізму крізь призму творчості відомих європейських педагогів і громадських діячів XVII – XIX століття.

Важливість технічної освіти у підготовці особистості до майбутньої життєдіяльності в умовах розвитку промисловості підкреслювалася вченими ще у XIX ст. (Є. Андреев, І. Анопов, І. Вишеградський, М. Герсіванов, М. Корольков, П. Мясоєдов, О. Неболсін, М. Остроградський, В. Ястржембський та ін.). Методологічні засади ідеї політехнізму розглядалися у працях філософів, істориків, педагогів, психологів другої половини XIX – початку XX ст.: вітчизняних (В. Бехтерев, В. Вахтеров, М. Демков, П. Каптерев, М. Корф, П. Лесгафт, Т. Лубенець, С. Миропольський, П. Мілюков, М. Пирогов, С. Рождественський, К. Ушинський, В. Фармаковський, Я. Чепіга та ін.) та зарубіжних (І. Бекман, Дж. Дьюї, Ф. Енгельс, Р. Зейдель, Є. Капп, Г. Кершенштейнер, А. Мікельсен, П. Наторп, К. Маркс та ін.). У 20–30 роки XX ст. досліджувана проблема була в колі наукових інтересів С. Ананьїна, П. Блонського, О. Гастева, Г. Гринька, П. Груздева, В. Затонського, О. Калашникова, Б. Козелева, Н. Крупської, П. Лепешинського, З. Ліліної, А. Луначарського, А. Макаренка, П. Панкевича, М. Пістрака, В. Познера, Я. Ряппо, С. Шацького, О. Шмідта та ін. Ученими були обґрунтовані важливі загальні теоретичні й практичні засади розвитку політехнічної освіти.

Ідеї трудового виховання й політехнічної освіти пронизують педагогічну концепцію Яна Амоса Коменського (1592-1670). Підготовка дітей і молоді до відповідальної праці в майбутньому; формування таких моральних якостей, як працелюбність, добросовісність, витривалість; формування розумових і фізичних здібностей – це головні завдання, які, на думку педагога, мають реалізовуватися у процесі трудового виховання. Педагог наголошував, що неробство є головною небезпекою, від якої дорослі повинні оберігати молоде покоління. Саме тому, переконував він, навіть ігрова діяльність дитини повинна бути насичена трудовими елементами. У творі “Світ чуттєвих речей у малюнках” (1654) Я. А. Коменський ознайомлював учнів з існуючими професіями,